

שיעורי הרב דקהילתנו הק'

הגאון רבי בצלאל וקסלשטיין שליט"א

פרשת ויגש

גליון רמח, שנה ז'

מלאכת החשבת

מהי הערבות שקיבל יהודה על עצמו

והדברים מפורשים המה במדרש תנחומא (ויגש סימן א) וזה לשונו, 'למדנו רבינו, איזה הוא ערב שהוא חייב לשלם. כך שנו רבותינו, ר' שמעון בן ננס אומר, איזהו ערב שהוא חייב לשלם, האומר הלווה ואני נותן לך, ונשא ונתן ביד [לקח את המעות מיד המלוה, ונתן ללוה], הערב חייב, ומי היה זה הערב, זה יהודה שאמר תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך וכו'. ומסיים המדרש, אף יהודה לפי שהיה ערב של בנימין, לפיכך לא עמד מכל השבטים כנגד יוסף אלא יהודה, שנאמר ויגש אליו יהודה. ע"כ.

הלכך כשם שערב מתחייב לשלם למלוה את מעות ההלוואה, כשהלוה אינו משלם, כך יהודה שנתחייב להשיב לאביו את בנימין, היה צריך למכור עצמו לעבד תחת בנימין בשביל לעמוד בערבותו. שכפי שהערב מתחייב לשלם 'ממון' שקיבל הלוה, כך מחוייב היה יהודה להשיב 'אדם', ולשעבד את 'עצמו' ליוסף בשביל שבנימין יחזור ליעקב.

ויש להקשות, שרש"י (בראשית מד לג) כתב, שיהודה אמר ליוסף אודות בנימין, לכל דבר אני מעולה ממנו, לגבורה, ולמלחמה, ולשמש. ואם כן נמצא ששילם יהודה יותר ממה שהיה מחוייב מפני הערבות, שהיה יהודה שווה יותר מבנימין, והלא אין הערב מחוייב לשלם בדבר השווה יותר מדמי החוב. ויובן לפי דברי התוספתא (ברכות פ"ד הי"ח), מפני מה זכה יהודה למלכות, מפני הענוה, שנאמר 'ועתה ישב נא עבדך תחת הנער' וגו'. ויש להבין, שלכאורה מה שמסר עצמו להיות עבד, הרי זו 'מסירות נפש', ומדוע הגדירה התוספתא את מעשהו כ'ענוה'.

ונראה לבאר, שעצם מסירת עצמו להיות עבד, היה מוטל עליו החיוב לעשות זאת מפני ערבותו, אלא שכיון שהיה מעולה יותר מבנימין, היה בכך סיבה שלא יצטרך למסור עצמו לעבדות. אבל כיון שהיה עניו ולא החזיק מעצמו בדרגה יתירה על בנימין, הסכים להיות עבד תחתיו. ומה שאמר יהודה ליוסף שהוא מעולה ממנו, נתכוין בזה לשכנע את יוסף שישכים להחלפתו תחת בנימין, אולם בליבו לא היה סבור כך, ולפי ענוותנותו סבר שאינו מעולה מבנימין, ויש לו למסור עצמו לעבד במקומו.

האם היה יהודה מחוייב למסור עצמו לעבד תחת בנימין כתוב בפרשתנו (בראשית מד לג) שאמר יהודה ליוסף, 'ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני, והנער יעל עם אחיו. והטעם שהסכים יהודה לישב שם כעבד, הוא כאמור (פסוק לד) 'כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי', ומפשטות הפסוקים נראה שלא היה על ראובן חיוב לישב תחת בנימין, אלא שמסר את נפשו בשביל אביו, שחש מהרעה אשר תבוא לאביו.

אמנם המדרש (ב"ר צג א) הביא את מאמר הפסוקים (משלי ו א-ג) 'בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך, נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך, עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך', ומפרש המדרש, 'בני אם ערבת לרעך' זהו יהודה, שאמר (בראשית מג ט) 'אנוכי אערבנו', ונתחייב ליעקב אביו שישב ממצרים את בנימין. 'תקעת לזר כפך' היינו מה שנתחייב (שם) 'מידי תבקשנה', 'נוקשת באמרי פיך' הוא מה שאמר 'אם לא הביאותיו אליך', 'עשה זאת אפוא בני והנצל' לך והדבק בעפר רגליו וקבל מלכותו ואדנותו, וזהו יגש אליו יהודה.

ונראה מדברי המדרש, שהוצרך יהודה להכניע עצמו לפני יוסף, ולהיות לו לעבד, מפני הערבות ליעקב. ולכאורה יש להקשות, היכן מצאנו שחל חיוב על האדם להמכר לעבדות מפני תשלומי הערבות שקיבל על עצמו. ומצות התורה שימכור אדם עצמו לעבד בשביל פירעון חובו, היינו בגנב, אבל בלוה או הערב על ההלוואה, אין נוהג דין זה שעל האדם למכור עצמו. ומדוע היה יהודה צריך למסור נפשו.

יהודה מסר עצמו לעבדות, שהיה עניו וסבר שאינו מעולה מבנימין ונראה שהוא לפי שיהודה לא קיבל על עצמו לשלם ממון בערבותו, אלא נעשה ערב להשיב את בנימין אל אביו, ומבואר בגמרא (ב"ב קעג:) שיהודה היה 'ערב קבלן' על השבת בנימין, וכאילו שקיבלו לידו מיד יעקב, ונתחייב בכך להחזירו אל יעקב [כמו שערב קבלן על ההלוואה מחייב את עצמו כאילו קיבל את מעות ההלוואה מיד המלוה].

ומכח סברא זו הוכיחה הגמרא שיהודה היה ערב קבלן, וסמך על הכתוב אצל ראובן.
ועוד ביאר המהרש"א, שמה שפירש הרשב"ם, שהוא כאילו קיבלו בידו, היינו משום שאם אכן קיבל ממש בידו, עדיף הוא מערב קבלן, וחייבו הוא כנשא ונתן ביד.

דקדוק בדברי המדרש שנקט לגבי יהודה ב' דיני ערבות שונים ומעתה יש להקשות מאוד בלשון המדרש תנחומא הנ"ל, איזהו ערב שהוא חייב לשלם, האומר הלווה ואני נותן לך, ונשא ונתן ביד, הערב חייב, ומי היה זה הערב, זה יהודה שאמר תנה אותו ע"י ואני אשיבנו אליך וכו'. והרי יש כאן סתירה בדברי המדרש, שהאופן של הלווה ואני נותן לך, הוא פחות מהאופן של נשא ונתן ביד, וכיצד המדרש כורך כאחד את שני האופנים, ושכך היה אצל יהודה, שיש להבין האם היה רבי יהודה ערב קבלן, או שהיה כנשא ונתן ביד'.

הערבות חלה על יהודה משום שני דינים ויש ליישב בהקדם לפי מה שנתבאר החילוק בין ערב קבלן, לבין כשנשא ונתן ביד', שלגבי המלוה אין חילוק דין ביניהם, ששניהם חייבים למלוה לפרוע החוב, והחילוק הוא רק לגבי הלווה, שבערב קבלן, גם הלווה חייב למלוה, ובנשא ונתן ביד, אינו חייב למלוה אלא הוא חייב לערב. ולגבי ערבותו של יהודה לא היה כאן 'לווה' שיהיה עליו חיוב זולת חיובו של יהודה עצמו להשיב את בנימין [שלא כהלוואת ממון, שמלבד הערב, הלווה עצמו חייב], ואם כן, אין חילוק הלכתי האם נחשיבנו כערב קבלן או כנשא ונתן ביד, שבין כך ובין כך חייב ראובן להשיבו אל יעקב, ולכך כתב המדרש שמשום שתי סיבות חלה הערבות על יהודה, האחת, שכשם שראובן אמר שהוא מסכים להיות עקב קבלן, כך יהודה נתכוין בדבריו לזאת, ונתחייב ליעקב מדין ערב קבלן. והשנית, שהוא 'נשא ונתן ביד'.

וכן נראה בשאלות (פרשת מקץ שאלתא לא) שכתב, 'יהודה גופיה לזה הוא, דכתיב שלחה הנער אתי', ולשיטתו יהודה היה לזה ולא ערב, והיינו שנשא ונתן ביד, שקיבל את בנימין מידו של יעקב. והן הן דברי המדרש, שמפני שתי סיבות נעשה יהודה ערב.

ואין לתמוה על מה שהמדרש והשאלות קראוהו 'ערב', אף שיהודה נחשב כלוה. שכל שהמתחייב לא קיבל לידיו את הממון לצורך עצמו, אינו נקרא לזה אלא ערב, ויהודה לא נהנה ממה שקיבל לידיו את בנימין, שלא קיבלו לעצמו, ולכך הוא נקרא ערב, אף שנתחייב כלוה, משום שנשא ונתן ביד.

ג' סוגי ערבות הן ויש לעיין בדברי המדרש תנחומא, בהקדם מה שנבאר את ג' האופנים ביסוד דיני ערב. א. סתם ערב הוא כשמתחייב קודם מתן מעות ללווה, וכפי ששינינו (ב"ב קעג.) שהמלוה את חבירו על ידי ערב, לא יפרע מן הערב. ופירש הרשב"ם (ד"ה לא יפרע), שהמלוה לא יפרע מן הערב תחילה, עד שיתבע את הלווה לדין, ויחייבוהו ב"ד, ואם אין לו מה לשלם, אז יפרע מן הערב, הכי מפרשינו לה בגמרא במסקנא. עכ"ל. והטעם שהערב מתחייב, מבואר בריטב"א (קידושין ז. ד"ה ערב) שהערב נהנה שהמלוה סומך עליו ומחזיקו כאדם נאמן ומלווה על פיו, ותמורת הנאה זו, מתחייב הערב לשלם את החוב, כשהלווה לא ישלמנו.

ב. ערב קבלן (ב"ב קעד.), היינו שהערב אומר למלוה, שיתן את המעות בהלוואה ללווה, והערב יפרענו. ויכול המלוה לגבות את החוב מהערב קבלן, אף כשלא תבע את הלווה תחילה, משום שנחשב כאילו הערב קיבל את מעות ההלוואה לידו. ויכול המלוה לבחור האם לגבות את חובו מן הלווה או מן הערב, ואם גבה מהערב, יחזור הערב ויגבה מהלווה את מה ששילם בעבורו.

ג. מבואר בגמרא (שם) שכשהערב 'נשא ונתן ביד' את מעות ההלוואה מידו של המלוה ונתן לו ליד הלווה, אין המלוה יכול לתבוע את החוב מהלווה אלא מן הערב בלבד, שהערב הוא הלווה מן המלוה, והלווה חייב לפרוע לערב בלבד.

מניין שיהודה היה ערב קבלן והנה לגבי ערבותו של יהודה להשיב את בנימין לאביו, אמרו בגמרא (שם קעג:), אמר רב הונא, מנין לערב דמשתעבד, דכתיב (בראשית מג ט) 'אנכי אערבנו מידי תבקשנו'. מתקיף לה רב חסדא, הא קבלנות היא, דכתיב (מב לו) 'תנה אותו על ידי ואני אשיבנו', ופירש הרשב"ם (ד"ה תנה) ד'תנה אותו על ידי', פירושו, כאילו מקבלו ביד, אחזירנו לך. ואם כן אין ללמוד מיהודה, שסתם ערב משתעבד. ומסיקה הגמרא, שאכן הלימוד לערב סתם הוא ממקום אחר.

והמהרש"א (ב"ב שם ח"א) הקשה, כיצד למדו בגמרא שיהודה היה ערב קבלן, ממה שנאמר 'תנה אותו על ידי', והרי לא יהודה אמר כך, אלא ראובן אמר זאת. ותירץ המהרש"א, שבתחילה אמר ראובן אל אביו שהוא יהיה ערב קבלן, ולא הסכים יעקב ליתן לו את בנימין, וכשבא יהודה לבקש כן מאביו ולהיות ערב, בוודאי לא עלתה על דעתו שישכים אביו אם הוא יתחייב רק כערב סתם, שהוא פחות מהתחייבותו של ראובן.

לעילוי נשמת
האשה החשובה
מרת לאה ע"ה וואהל
בת הגה"ח רבי דוד הלברשטאם זצ"ל
נלב"ע ד' טבת תשס"ט לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.